

канд. юрид. наук: 12.00.09. – Х., 2006.

11. *Погорецький М.А.* Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: Монографія. – Х., 2007.

12. Руководство для следователей: В 2 ч. – М., 1981. – Ч. 1.

13. *Санакоєв Д.Б.* Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами: Дис. .... канд. юрид. наук: 12.00.09. – Дніпропетровськ, 2009.

14. *Спальов В.П.* Теоретичні аспекти взаємодії підрозділів кримінального пошуку при використанні оперативно-технічних засобів // Вісник Луганського ін-ту внутр. справ. – Спец. вип. – 2001. – № 2. – С. 27.

15. Статистичні показники діяльності органів внутрішніх справ за підсумками 12 місяців 2011 року. – К., 2011.

16. *Чурилов С.Н.* Криминалистическая методика: История и современность. – М., 2002.

17. *Шинкаренко І.Р.* Проблеми організації взаємодії підрозділів боротьби з контрабандою митної служби з оперативними підрозділами органів внутрішніх справ прикордонних регіонів при розкритті контрабанди // Вісник Луганського ін-ту внутр. справ. – Спец. вип. – 2000. – С. 104.

Надійшла до редакції 22.02.2012

Д.Б. Санакоєв

кандидат юридичних наук

(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.125

ТАКТИЧНА ОПЕРАЦІЯ ЗАТРИМАННЯ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ МАТЕРІАЛІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПРАВАХ ПРО ТОРГІВЛЮ ЛЮДЬМИ

Охарактеризовано тактичну операцію затримання у справах про торгівлю людьми та запропоновано ефективні методичні рекомендації щодо тактики проведення цієї спецоперації.

Ключові слова: тактична операція, затримання, торгівля людьми.

Проводится характеристика тактической операции “задержание” по делам о торговле людьми, предлагаются эффективные методические рекомендации по тактике проведения этой спецоперации.

Ключевые слова: тактическая операция, задержание, торговля людьми.

In the article a tactical operation “detention” is presented and guidelines for the effective tactics of this special operation in cases of human trafficking are suggested.

Keywords: tactical operations, detention, human trafficking.

Постановка проблеми. Досить часто в процесі розкриття та розслідування злочинів потрібно здійснити низку слідчих дій та оперативно-розшукових заходів. При цьому працівники оперативних підрозділів часто приймають ризиковані рішення щодо затримання

злочинців. Не є винятком і ситуації, що виникають у справах про торгівлю людьми, вчинену організованими групами. Неякісна підготовка до проведення цієї тактичної операції, незнання чи ігнорування відповідними тактичними рекомендаціями щодо проведення затримання призводять, серед іншого, до ухилення осіб, передусім лідерів та керівників організованих злочинних груп, від кримінального покарання. Так, за результатами проведеного нами дослідження, безпосередньо відомості про “керівний склад” групи містилися лише у 42,2 % справ [1]. Це свідчить про те, що тактика виявлення та затримання цієї категорії злочинців на сьогодні є найбільш слабкою ланкою у розкритті та розслідуванні торгівлі людьми, вчиненої організованими групами.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв’язання даної проблеми. Проведенню цієї тактичної операції, розгляду її змісту та фіксації дій, що входять до неї, у фаховій літературі присвячено чималу кількість робіт, серед яких праці П.Д. Біленчука, В.М. Григор’єва, А.В. Дулова, М.В. Салтевського, В.І. Шиканова [2-6] та багатьох інших. Проте специфіка торгівлі людьми та пов’язаних із нею злочинів, вчинених організованими групами, зумовлює необхідність використання спеціально розроблених рекомендацій при проведенні окремих операцій чи комбінацій. Це й визначає актуальність даної статті.

Отже, **метою** статті є формування ефективних прикладних рекомендацій щодо реалізації матеріалів ОРД у справах аналізованої категорії шляхом проведення тактичної операції із затримання злочинців.

Виклад основного матеріалу. Аналіз кримінальних справ про торгівлю людьми показав, що найбільш ефективним засобом реалізації оперативних матеріалів є затримання злочинців “на гарячому”, зокрема у таких типових ситуаціях: 1) при вивезенні людей за кордон за фальшованими документами чи взагалі без них; 2) при перевезенні людей поза пунктами пропуску через державний кордон України; 3) під час отримання коштів за проданих людей, якщо гроші отримують на території України (наприклад, готівкою або через систему “Western Union”, “Web Money”, “Money Gram” тощо); 4) коли кур’єр, який перевозить гроші, перетинає державний кордон, у разі якщо гроші отримані за кордоном; 5) при перевірці фермерських господарств, підпільних виробництв, “дозвільних центрів”, “спеціалізованих” саун, нічних клубів, жилих приміщень, де за наявною інформацією переховуються чи експлуатуються потерпілі від торгівлі людьми [1]. За цими справами тактична операція “затримання” часто реалізується до порушення кримінальної справи, проте тактичні прийоми, що використовуються при затриманні до і після порушення кримінальної справи, мають багато спільного. Затримання у порядку ст.ст. 106, 115 КПК України осіб, підозрюваних у вчиненні торгівлі людьми та пов’язаних із нею злочинів, переважно має складний характер, зумовлений сукупністю негативних

чинників. По-перше, це, як правило, групове затримання. По-друге, місця, де проводиться затримання, також є складними для його реалізації. Це жилі помешкання, приміщення розважальних закладів та місць дозвілля, де утримуються чи експлуатуються потерпілі, громадські місця та транспортні засоби (потяги, літаки), ділянки місцевості, що характеризуються великим скупченням людей та ін.

Як наслідок, не завжди існує можливість усунути негативні обставини, проте існують способи зниження ризику проведення операцій за несприятливих обставин. У цьому контексті міжнародні експерти з протидії торгівлі людьми пропонують вирішувати питання про затримання злочинців тільки за наявності доказів торгівлі людьми, вчиненої з метою, передбаченою ст. 149 КК України [7].

За таких обставин виникає питання про необхідність негайного затримання підозрюваного, що передбачено ст.ст. 106, 115 КПК України. Відповідь на це питання залежатиме від обставин конкретної справи, проте, враховуючи міжнародний та вітчизняний досвід, значимо, що проведення негайного затримання у поєднанні з обшуком та виїмкою буде більш ефективним заходом.

Необхідність затримання підозрюваних із одночасним проведенням обшуку та виїмки зумовлюється тим, що:

а) правові підстави для цих дій передбачаються статтями 106, 115, 177 – 189 КПК України;

б) санкція за злочини у сфері торгівлі людьми досить суворая, тому злочинці спробують втекти, якщо їх одразу не затримати;

в) існує велика імовірність знищення суттєвих для справи доказів;

г) попередження можливості тиску на потерпілих чи свідків та/або приховання злочинних прибутків.

Ефективними способами зниження ризику проведення тактичної операції затримання є: збільшення кількості осіб, які братимуть у ній участь, до такого числа, що дозволило б затримати всіх підозрюваних (щонайменше два співробітника на одного злочинця, причому кожен працівник правоохоронних органів повинен чітко знати, кого з них він має затримувати); забезпечення охорони території місця події; надання допомоги слідчому при провадженні наступних дій після затримання.

Підготовчий етап операції “затримання” є найбільш тривалим та складним і визначається тією слідчою ситуацією, яка склалася на момент затримання. На цьому етапі мають бути з’ясовані характеристика особи потерпілого та його оточення; завершена організація заходів із забезпечення безпеки потерпілих, їх родичів та свідків і збереження їх майна; з’ясовані та вивчені дані про особу злочинців та їх оточення; підготовлені технічні засоби, що будуть використовуватися для фото-, відеозйомки, звукозапису та ін.

Аналіз роботи практичних підрозділів БЗПТЛ і БОЗ МВС України

демонструє, що до плану підготовки затримання слідчий має включити питання вибору та вивчення місця затримання, оптимального часу для проведення операції, складу групи затримання, технічного оснащення слідчо-оперативної групи при захопленні злочинців тощо.

Розслідування торгівлі людьми є масштабним і вимагає деталізованого планування операції затримання. Якщо для виконання такого плану необхідна значна кількість працівників, зокрема із залученням їх з інших підрозділів, доцільно передбачити у плані проведення детального інструктажу груп затримання. З міркувань безпеки такі групи мають збиратись разом та інструктуватись безпосередньо перед проведенням операції. Певною мірою це дозволить обмежити можливості випадкового витоку інформації про операцію або свідомого розкриття інформації корумпованими особами.

Для проведення операції із захоплення злочинців обов'язково має створюватися штаб, слідча група із залученням оперативних працівників, оперативно-розшукові та пошукові групи різного призначення: спостереження, захоплення, застосування технічних засобів тощо.

Працівники, які беруть участь в операції затримання злочинців та звільнення потерпілих, мають прибути на місце операції завчасно, щоб оцінити обстановку, ситуацію, що складається, та забезпечити успішне проведення затримання. Аналіз практики підрозділів БЗПТЛ і БОЗ МВС свідчить, що при проведенні цієї операції бажано вести відеозйомку з метою отримання доказів причетності торгівців до організованої злочинної діяльності.

Другий етап тактичної операції “затримання” передбачає безпосереднє захоплення злочинців. При вчиненні торгівлі людьми організованою групою він має свої особливості.

По-перше, затриманню, як правило, підлягає велика кількість осіб, які перебувають на момент затримання у різних місцях, що вимагає точного з'ясування місць перебування кожного з учасників групи.

По-друге, затримання всіх учасників групи доцільно проводити одночасно. Такий підхід потрібен для того, щоб уникнути тих ситуацій, коли зі злочинної групи, що складається з кількох осіб, затримується лише одна-дві особи (найчастіше – звичайні виконавці), а решта в подальшому оголошується у розшук.

По-третє, особливості затримання учасників групи вимагають індивідуального підходу залежно від місць захоплення торгівців людьми.

Встановлено, що затримання переважно проводилось у пунктах виїзду злочинців із завербованими потерпілими, дещо менше – за місцем роботи чи мешкання або за результатами оперативної закупівлі.

Отже, затримання має проводитись, коли отримані достатні докази злочинної діяльності, які дають реальні шанси на засудження торгівців людьми. Проте у справах цієї категорії завжди існує ймовірність негай-

ного проведення затримання, наприклад, у випадку викриття спостереження або працівника, який впроваджений до злочинної групи, різкого підвищення рівня ризику для життя або здоров'я потерпілих.

На підставі узагальнення кримінальних справ, результатів анкетування визначено основні організаційно-тактичні рекомендації, спрямовані на усунення можливих негативних обставин проведення тактичної комбінації “затримання”:

1) до початку операції заздалегідь розробити загальний план затримання, який можна буде коригувати у процесі подальшого розвитку слідчої ситуації розслідування;

2) момент проведення затримання має визначатись та узгоджуватись таким чином, щоб забезпечити максимальні можливості для досягнення таких трьох цілей: а) одночасне затримання щонайбільшої кількості підозрюваних; б) визволення якомога більшої кількості потерпілих; в) затримання підозрюваних у момент, коли існують максимальні можливості для отримання доказів їх злочинної діяльності.

Залежно від етапу вчинення злочину найбільш ефективним при зовнішній торгівлі може стати затримання вербувальника під час проведення співбесіди з особою, яка працює під легендою, або затримання у пункті виїзду торгівця людьми з останніми завербованими жертвами, які виїждять за кордон.

У випадках виявлення фактів внутрішньої торгівлі людьми ефективним може бути затримання підозрюваного, який знаходиться у місці для розпусти з жертвою злочину та отримав від неї гроші, які вона, у свою чергу, отримала від особи, яка проводила оперативну закупівлю. За таких обставин тактичним прийомом є здійснення прихованих дій учасниками операції, які інсценують свою поведінку під уявних клієнтів, випадкових перехожих, відвідувачів кафе, барів, саун тощо. Якщо затримання проводиться у приміщенні чи багатолюдному місці, то злочинцям можна запропонувати вийти на вулицю, або відійти від групи людей осторонь з метою обговорення умов отримання послуг, а потім здійснити їх затримання.

У всіх випадках для забезпечення затримання у приміщенні, на вулиці або ділянці місцевості, повинні блокуватися ймовірні місця фізичного захоплення й прилеглі до них господарські будівлі, земельні наділи, сади та інші об'єкти. Перекриваються можливі шляхи втечі злочинців убік багатолюдної вулиці, лісових насаджень, ярів, тобто місць, де легше зникнути від переслідування.

При вирішенні питання про проведення операції затримання слід враховувати, що транснаціональним злочинам у цьому напрямку притаманні такі особливості:

1) різниця у часових поясах (у випадку спільних міжнародних операцій). За такої ситуації доцільно розробити детальний план дій у

вигляді чітко узгодженого графіку затримань та проводити їх за умови неухильного контролю, щоб запобігти витоку інформації про перші затримання підозрюваних;

2) у зв'язку з координацією дій та визначенням моменту проведення затримань потрібно одночасно вирішувати питання проведення обшуків та виїмок відповідно до вимог КПК України та в межах міжнародних угод;

3) незнання мови працівниками групи затримання чи окремими злочинцями, потерпілими. Залежно від місцевих умов за наявності ресурсів і необхідності до складу групи затримання доцільно включити таких спеціалістів: перекладача, який володіє мовою підозрюваних або потерпілих; експерта-криміналіста чи оператора з відеокамерою та фотоапаратом; працівників для проведення обшуку; спеціаліста у галузі комп'ютерної техніки.

Враховуючи те, що рівень техніко-криміналістичного забезпечення оперативних та слідчих підрозділів перебуває на етапі становлення, включення зазначених спеціалістів при кожному затриманні чи обшуку, особливо у різних місцях, є неможливим, а тому було б доцільно тримати групу фахівців у головному підрозділі та використовувати їх залежно від обставин.

Висновок. Отже, масштаб та складність затримання залежать від масштабів злочинної групи та доступних ресурсів для виконання плану (зокрема при проведенні спільних операцій). Винятково важливими факторами успіху затримання є визначення моменту його проведення та узгодженість дій учасників.

Бібліографічні посилання

1. *Санакоєв Д.Б.* Розслідування торгівлі людьми, вчиненої організованими групами: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 – Дніпропетровськ, 2009.
2. *Біленчук П.Д., Перкін В.І.* Тактичні прийоми, тактичні комбінації та тактичні операції в розслідуванні злочинів: Навч. посіб. – К., 1996.
3. *Дулов А.В.* Тактические операции при расследовании преступлений. – Минск, 1979.
4. *Григорьев В.Н.* Тактическая задача “задержание” // Курс криминалистики. Особенная часть: в 2 т. / Отв. ред. В.Е. Корноухов. – М., 2001. – Т. 1: Методики расследования насильственных и корыстно-насильственных преступлений.
5. *Салтевский М.В.* Раскрытие преступления “по горячим следам” // Криминалистическая и судебная экспертиза. – К., 1989. – Вып. 38. – С. 37-42.
6. *Шиканов В.И.* Теоретические основы тактических операций в расследовании преступлений. – Иркутск, 1983.
7. *Холмс П.* Найкращі зразки міжнародної практики боротьби з торгівлею людьми: Методичні рекомендації для співробітників правоохоронних органів України з питань виявлення, розкриття та розслідування злочинів, пов'язаних з торгівлею людьми. – К., 2003.

Надійшла до редакції 09.11.2011